

GENÇLİĞİN TOPLUMSAL TANINMA VE ÖTEKİLEŞTİRİLME SÜRECİ: SAİT FAİK’İN *MAHALLE KAHVESİ* ÖYKÜSÜ

THE PROCESS OF SOCIAL RECOGNITION AND OTHERING OF YOUTH:
SAIT FAİK’S *MAHALLE KAHVESİ*

Emre YOLCU^{*}

Öz

Kurguladığı anlatı atmosferi, mekân betimlemeleri ve suskunluğa yaslanmış söylem biçimi ile edebiyatımızda özgün bir yer edinen Sait Faik Abasıyanık özellikle birey-toplum ilişkisine odaklanan anlatıcı konumu ve sıradan görünen mekânlar içerisinde yükselen derin insani temalarıyla, modern Türk öykücülüğünün dönüştürücü isimlerinden biri olmuştur. 1948’de yayımlanan “Mahalle Kahvesi” adlı öykü, temelde bir kış gecesinin içe kapanık anlatısını kaleme alan tek katmanlı bir anlatı gibi görünse de alt metninde gençlik, sessizlik, dışlanma ve toplumsal ötekileştirilme meselelerini işleyen çok katmanlı bir sosyal anlatı örneğidir. Anlatıcı figürün şehir merkezinden uzaklaşarak sapa bir mahalle kahvesine gitmesiyle başlayan öyküde sosyal mekânın dışlayıcı yapısı hem atmosfer hem de karakter dinamikleri ile çarpıcı bir biçimde görünür kılınır. Öyküye sonradan dâhil edilen ve toplumsal düzlemde yeni nesli temsil eden genç adamın sessizliği yalnızca bireysel bir utanç ya da mahcubiyet değil aynı zamanda toplumsal bir ön yargı ve ötekileştirmenin de kurgusal dışı vurumu olarak okunabilir. Yazarın farklı sembollerle zenginleştirdiği mekân betimlemeleri, öykünün anlatı atmosferini zenginleştirir ve fizikselliğin sınırlılıklarından çıkarak simgesel bir düzleme taşır. Sait Faik Abasıyanık’ın sözünü kurgusal bir karaktere emanet etmek yerine kendi ağzından dile getirdiği “Mahalle Kahvesi”nde; anlatıcı ve genç nesil arasında sessizlik temelli bir öteki ortaklığı inşa edilir. Honneth, Butler, Benjamin, Bourdieu, Arendt ve Foucault gibi araştırmacılara ait çeşitli fikir ve kavramlar çalışmanın kuramsal çerçevesini belirlemektedir. Bu bağlamda öykü, mekânsal sınırlar içerisinde gençliğin baskılandığı, aydın tipinin edilgen kılındığı ve sessizliğin iktidara dönüştürüldüğü alegorik bir toplumsal temsil olarak incelenmeye değerdir.

Anahtar Kelimeler: Sait Faik Abasıyanık, mekân, gençlik, öteki, aydın, edebiyat sosyolojisi

Abstract

With his carefully constructed narrative atmosphere, vivid spatial descriptions, and a discourse style grounded in silence, Sait Faik Abasıyanık occupies a unique place in Turkish literature. Particularly through his position as a narrator who focuses on the relationship between the individual and society, and his exploration of profound human themes emerging from seemingly ordinary settings, he stands as a transformative figure in modern Turkish short story writing. His 1948 short story *The Neighborhood*

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kafkas Dilleri ve Edebiyatı, Kars / Türkiye, emreyolcu@kafkas.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3419-2701

Coffeehouse (Mahalle Kahvesi), though ostensibly a single-layered narrative depicting the introverted mood of a winter night, unfolds as a multi-layered social narrative that subtly addresses themes of youth, silence, exclusion, and social othering. The story begins with the narrator's journey from the city center to a remote neighborhood coffeehouse, and within this marginal setting, the exclusionary nature of social space is rendered visible through both atmosphere and character dynamics. The silence of the young man—introduced later in the story and representative of the new generation in a in the broader social context—is not merely a reflection of personal shame or embarrassment, but also a fictional expression of social prejudice and marginalization. The author's rich use of symbolic spatial imagery enhances the narrative atmosphere, elevating it from physical realism to a symbolic dimension. In "*The Neighborhood Coffeehouse*", where Sait Faik chooses to articulate his voice directly rather than entrusting it to a fictional character, a silence-based solidarity of otherness is constructed between the narrator and the younger generation. The theoretical framework of this study is informed by the concepts and ideas of thinkers such as Axel Honneth, Judith Butler, Walter Benjamin, Pierre Bourdieu, Hannah Arendt, and Michel Foucault. Within this context, the story deserves to be examined as an allegorical representation of a society where youth is suppressed within spatial boundaries, the intellectual is rendered passive, and silence is transformed into a form of power.

Keywords: Sait Faik Abasıyanık, space, youth, other, intellectual, sociology of literature

Giriş

Sait Faik Abasıyanık'a ait 1948'de yayımlanan "Mahalle Kahvesi" adlı öykü¹, Türk edebiyatında bireyin toplumla kurduğu ilişkiyi gençlik, ötekileştirme, sessizlik ve tanıklık gibi temalar üzerinden yoğun olarak işleyen metinlerden biridir. Anlatıcı figürün birinci tekil şahıs kullanımı ve gözlemci anlatım tarzı, okuyucuyu sadece anlatılan olaylara değil aynı zamanda bu olayların zihinsel, duygusal ve sosyolojik yankılarına da ortak eder. Öyküde genç bir adamın mahalle kahvesine girişiyle başlayan sarsıcı sessizlik ve bu durumun anlatıcı üzerindeki etkisi, birey-toplum ilişkisinin katmanlı ve karmaşık yapısını sınıf, aidiyet, yaş, cinsiyet ve iktidar bağlamlarında tartışmaya açar. Bu çalışmanın temel amacı, "Mahalle Kahvesi" öyküsünü gençliğin toplumsal tanınma ve toplumda kabul görme mücadelesi üzerinden okumaktır. Fethi Naci'ye göre hikâyelerinde kendi hayatından da izler sunan Sait Faik, eserlerinde İstanbul'u ve mekân tasvirlerini anlatırken kendi ruhsal durumunu da anlatır.² Bu bağlamda çalışma, mahalle ve kahvehane gibi mekân unsurları perspektifinde aydın ve genç tipi gibi anlatı kişileri aracılığıyla toplumun nasıl bir dışlama pratiği geliştirdiğini analiz etmeyi hedefler.

Axel Honneth'in "tanınma kuramı" (*Kampf um Anerkennung*, 1992), bu analizde kavramsal ve kuramsal açıdan merkezi bir çerçeve sunmaktadır. Honneth'e göre birey yalnızca başkalarının onu tanımasıyla kamusal bir özne hâline gelebilir. Sevgi, yasal haklar ve toplumsal değerden oluşan üç temel tanınma biçiminden birey yoksun kalır ya da bırakılırsa aşağılanma ve dışlanma hissine maruz kalır.³ Genç öykü kişinin adının hiç geçmediği/verilmediği "Mahalle Kahvesi"

1 Sait Faik Abasıyanık, "Mahalle Kahvesi", *Yedigün*, 3, (03 Nisan 1948).

2 Fethi Naci (Kalpakçıoğlu), *Sait Faik'in Hikâyeciliği*, İstanbul, s. 105.

3 Axel Honneth, *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*, çev. J. Anderson, MIT Press, Cambridge 1992, s. 129.

adlı hikâyede söz konusu karakter, yasal ya da duygusal olarak toplumla bağı bulunmayan, mahallenin gözünde değersiz, miras peşinde koşan ve yaptıklarından pişmanlık duymayan bir günahkâr olarak kodlanır. Bu durum, genç bireyin toplum nezdinde tanınmaya layık görülmemen ve dışlanmış bir figür olarak konumlandırıldığını gösterir.

Bu dışlanma yalnızca sosyal anlamda değil aynı zamanda söylemsel ve sembolik anlamda da okunabilir. Judith Butler'ın dışlama kuramının bu noktada son derece elverişli bir çerçeve sunacağını söylemek mümkündür. Butler, *Giving an Account of Oneself* (2005) adlı eserinde, öznenin toplumsal söylemler üzerinden inşa edildiğini ancak bu söylemler tarafından görünmez kılınan öznenin “abject” yani dışlanan varlıklar olarak kodlandığını belirtir. Bu söylemsel dışlanma genellikle sessizlik, adlandırmama ve bedensel görmezlik gibi yollarla yapılır. Söz konusu öyküde genç topluluğa dâhil olmak ve iletişim kurmak isterken gencin adı anılmaz, sesi çıkmaz ve diğer insanlar onunla göz göze gelmekten kaçınır; dolayısıyla toplum ona sessizlikle karşılık verir. Aynı zamanda öyküde kahveye giriş-çıkışlar bedeninin varoluşuyla sembolize edilirken, genç karakterin kahveye girerken zorlanması ve benzer bir güçlüğü burayı terk etmek istediğinde de yaşaması durumu, Sait Faik'in kaleme aldığı mekânsal bir direnç noktası olarak değerlendirilebilir. Butler'ın ifadesiyle bu, bir “özneleşememe” hâlidir.⁴

Öyküdeki anlatıcı ise hem bu toplumsal dışlanmaya yakından tanıklık eden hem de buna doğrudan müdahale edemeyen bir figür olarak ortaya çıkar. Bu anlamda Sait Faik'in öykücülüğü olaylara toplumsal açılardan yönelerek bir tür gözlemci gerçekçilik sunar.⁵ Walter Benjamin'in *melankoli* kavramı bu durumun anlaşılması konusunda iyi bir çerçeve sunabilir. Benjamin özellikle *The Origin of German Tragic Drama* (Trajik Alman Dramasının Kökeni) (1928) ve *Illuminations* (1968) adlı eserlerinde, melankoliyi tarihsel felaketler karşısında eylemsiz kalan aydının ruh hâli olarak tanımlar. Ona göre melankolik aydın, olup biteni anlar ama değiştiremez; müdahale etmek ile susmak arasında bir sınır çizgisinde varlığını sürdürür. Anlatıcının “Kıza ne oldu?” sorusunu sorması ve bu sorunun yeni bir sessizlik doğurması, onun var olan sınırı aşmaya çalıştığını ancak toplumsal anlamda dışlandığını gösterir. Melankoli burada bireysel bir ruh hâli olmaktan çıkarak toplumsal bir çaresizlik ve tanıklığın sancılı sembolü hâline gelir.⁶

Öyküde mekânın sosyolojik yapısı da gençlik ve aydın figürlerin konumlandırılmasında belirleyicidir. Bourdieu'nun *habitus* ve *simgesel şiddet* kavramlarının anlamsal karşılığı, bu bağlamda “Mahalle Kahvesi”nde görülebilir. *Habitus*, bireyin toplumsal konumunu belirleyen, doğrudan öğretilmeyen ancak sürekli tekrarlarla içselleştirilen toplumsal koşul ve davranış biçimlerini ifade eder.⁷ “Mahalle Kahvesi” yalnızca bir mekân değil aynı zamanda bir normlar sistemi olarak karşımıza çıkar. Kahveye gelen “mahallenin adamları” bu habitusa aittir ve onun kodlarını taşır. Genç adam ise bu kodların dışındadır. Kıyafeti, oturuşu, bakışı ve sessizliği ile bu mekâna ait olmadığını yani bu habitusun dışında olduğunu ortaya koyar. Kahvehanenin

4 Judith Butler, *Giving an Account of Oneself*, Fordham University Press, New York 2005, s. 38.

5 Veyssel Şahin, “Ötekileşen Küçük Adam”, *Ada*, 6, (Trabzon 2006), s. 47-51.

6 Walter Benjamin, *Illuminations*, ed. Hannah Arendt, çev. Harry Zohn, Schocken Books, New York 1968, s. 166.

7 Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, çev. Richard Nice, Stanford University Press, Stanford 1990, s. 53.

müdavimleri ise bu özneye tepki olarak bir tür eylemsizlik içerisinde ve onu yok sayar. Bu yok sayış, Bourdieu'nun "simgesel şiddet" olarak nitelendirdiği; fiziksel olmayan güçlü bir tahakküm biçimi şeklinde yorumlanabilir.

Hannah Arendt'in "yeni kuşaklara yönelik korku ve tehdit algısı" üzerine geliştirdiği fikirler de bu dışlama biçimini anlamaya katkı sağlar. Arendt, *Between Past and Future* (1961) adlı eserinde, modern toplumların gençliği "öngörülemez" ve "denetlenemez" olduğu için tehdit olarak algıladığını belirtir. Bu nedenle toplum, onları ya disiplin altına alır ya da görmezden gelir. Genç adamın kahveye gelişiyle birlikte yaşanan suskunluk, kahve halkı için onun bilinmeyen bir tehdit, felaket ve kaos unsuru gibi algılandığını gösterir.⁸ Sessizlik, bu tehdit karşısında alınan kolektif bir önlem ve bir korunma refleksi olarak görünür.

Genç öykü kişisi betimlenirken başvuru söylem dikkate alındığında Michel Foucault'nun beden ve iktidar konusundaki görüşleriyle benzerlik kolaylıkla görülebilir. Foucault, *Discipline and Punish* (1975) adlı eserinde, bedenin iktidarın doğrudan müdahale alanı olduğunu ve bireyin dış görünüşünün normdan sapmalarla nasıl cezalandırıldığını gösterir. Genç adam ayakkabıları yırtık, bir çengelli iğneyle tutturulmuş kazak ve gömlek giymiş olarak betimlenmektedir. Genç adamın bu hâli toplumsal düzene aykırılığını ve bu nedenle fiziksel olarak da "işaretlenmiş" olduğunu gösterir. Bu işaretleme, görünüm temelli bir sembolik düzlemde yorumlanabilir; genç adamın bedeni üzerindeki düzensiz görünüm, toplumsal algıda onun gözden düşmüşlüğüne ve suça yatkınlığının bir göstergesi olarak anlaşılır.⁹ Kavaz'a göre Sait Faik öykülerindeki bu dağınık ve pejmürde giyim tarzı bir tür boşvermişlik ve toplumsal dışlanma ile kolaylıkla bağdaştırılabilir.¹⁰

Yukarıda sözü edilen kuramsal altyapı ve teorik çerçeveye dayanarak Sait Faik'e ait "Mahalle Kahvesi" adlı öykü; gençliğin toplumsal tanınma arayışını, mekânın sosyolojik yapısını, anlatıcının melankolik konumunu ve toplumun kolektif sessizliğini disiplinler arası bir bakış açısıyla analiz etmeye elverişli bir edebî anlatıdır. "Mahalle Kahvesi" yalnızca bireysel bir trajedi değil aynı zamanda toplumun sessizce işleyen dışlayıcı sistemine dair güçlü bir alegoridir. Bu kapsamda, Sait Faik'in öykü dünyasında gençlik ve aydınlık, toplum vicdanı ile suskunluğu arasında sıkışmış iki temel çatışma eksenini yeniden okunacaktır.

***Mahalle Kahvesi'*nde Mekânın Sosyolojisi ve Sessizlik Kültürü**

Sait Faik Abasıyanık'ın "*Mahalle Kahvesi*" adlı öyküsü yalnızca fiziksel bir çevrenin değil bu alan aracılığıyla inşa edilerek sürdürülen toplumsal yapının da temsilini sunmaktadır. Öykünün başlığında yer alan "mahalle" ve "kahvehane" kavramlarını, sıradan iki mekânsal unsur olmanın ötesinde, belirli bir ideolojik düzen, kültürel normlar ve sosyal pratiklerin taşıyıcısı olarak

8 Hannah Arendt, *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*, Penguin Books, London 1961, s. 174.

9 Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, çev. Alan Sheridan, Vintage Books, New York 1975, p. 138

10 İbrahim Kavaz, *Sait Faik Abasıyanık*, İstanbul 2005, s. 53.

yorumlamak mümkündür. Bu mekânlar, Pierre Bourdieu'nun "habitus" tanımı açısından ele alındığında bireylerin bedenlerine yerleşerek özne ile bütünleşmiş, toplumsal davranış kalıplarını yeniden üreten doğurgan kimlik alanları olarak değerlendirilebilir. Habitus, toplumsal aktörlerin algı, düşünce ve eylem biçimlerini yönlendiren ve sınıf konumlarıyla ilgili olarak şekillenen eğilimler bütünüdür.¹¹ Bu çerçevede "*Mahalle Kahvesi*", belirli norm ve kimliklere sahip olan bireyleri kabul eden; öteki olanları ise dışlayan, susturan ya da görünmez kılan bir "simgesel şiddet" (violence symbolique) mekânına dönüşmektedir.¹²

Toplumda bireyin yaşamını doğrudan etkileyen fiziksel alanlar, gündelik kullanım işlevi taşıyan nötr zeminler olmanın ötesinde kamu yararını önceleyen ve toplumun farklı kesimlerini bir araya getiren sosyal ortamlar olarak da faaliyet gösterir. Bu tür mekânlar, toplumsal birlikteliğin zeminini oluştururken belirli normatif çerçeveler içerisinde kamu sağlığı ve güvenliği ile ortak çıkarların korunmasına da aracılık eder.¹³ Ancak mekânların sahip olduğu bu işlev, onların ideolojik ve simgesel yapılarından bağımsız değildir. Toplumsal mekân, bireylerin sermaye türlerine (ekonomik, sosyal, kültürel, sembolik) ve bunların bileşimlerine göre konumlandıkları çok boyutlu ilişkiler ağı olarak kabul edilir.¹⁴

Bourdieu, mekânı hem fiziksel bir yer hem de sosyal ilişkilerin, güç dağılımlarının ve habitusun yeniden üretildiği zihinsel bir yapı olarak resmeder. Bu nedenle fiziksel mekân, iktidarın temsilini mümkün kılan sembolik ve döngüsel bir düzene dönüşür. Mimari düzenlemeler ise sessiz ve doğrudan etkili disiplin biçimlerine bürünerek toplumsal normların bedensel düzlemde içselleştirilmesini sağlar.¹⁵ Örneğin, Seine Nehri'nin sağ ve sol yakası gibi simgesel ayrımlar yalnızca coğrafi bir bölünmeyi değil kültürel ve ekonomik sermayenin mekânsal dağılımı üzerinden kurulan bir iktidar ilişkisini yansıtır.¹⁶ Bu anlamda bireylerin toplumsal hareketliliğini sınırlayan ve konumlarını değiştirmeyi zorlaştıran mekân kavramı durağan (inert) bir yapıya da sahiptir.¹⁷ Bu yapıya ek olarak mal ve hizmetlerin yanı sıra sembolik anlamların, toplumsal pozisyonların ve sınıfsal farklılıkların da dağıtılıp yeniden üretildiği bir zemin olarak işlev görür. Bu işlevleriyle belirginleştirilen bir kahvehane betimlemesi *Mahalle Kahvesi* öyküsünde kendisine belirginleştirilen bir kahvehane betimlemesiyle yer bulur.¹⁸ Sait Faik mahalle kahvesini; sembolik sınırları olan, kimlerin konuşup kimlerin susması gerektiğini belirleyen bir iktidar alanı olarak kaleme alır.

11 Pierre Bourdieu, "Social Space and Symbolic Power", *Sociological Theory*, VII/1, (1989), s. 14.

12 Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, s. 53.

13 Gözen Güner Aktaş, "Anadolu'da Toplumsal Yaşamın Mekânsal İzleri", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, I/7, (2011), s. 57.

14 Pierre Bourdieu, "Social Space and Symbolic Power", s. 14.

15 Pierre Bourdieu, "Social Space and the Genesis of Appropriated Physical Space", *International Journal of Urban & Regional Research*, XLII/1, (2018), s. 108.

16 Akm., s. 107.

17 Sinan Tankut Gülhan, "Toplumsal Mekân ve Düşünsel Bir Kent Sosyolojisinin İnşası: Bourdieucülüğün Mekâna Müdahalesini Sorunsallaştırmak", *İdealkent*, X/26, (2019), s. 107.

18 Pierre Bourdieu, "The Social Space and the Genesis of Groups", *Theory and Society*, XIV/6, (1985), s. 730-731.

Öykünün açılışında anlatıcı, bu küçük mahalle kahvesinin bahçesine sık sık gittiğini belirtir. Bu durum mekânla kurulan kişisel bir ilişkiye ve bunun zamanla alışkanlık haline gelen bir rutine dönüştüğüne işaret eder. Ancak bu bağ, bir aidiyet göstergesi olmaktan ziyade, şehir merkezinin kalabalığından uzaklaşma çabası ve melankolik bir yalnızlık arayışının da ifadesidir. Anlatıcının ana caddeleri, arkadaş tesadüflerini ve malum kalabalık yolları terk etmesi, toplumsal etkileşimden bilinçli bir geri çekilme anlamı taşır. Bu tercihin sonucu olarak varılan kahvehane hem fiziksel konumu hem de öyküde tekrar eden kar ve sessizlik imgeleri ile okuyucuya izole edilmiş bir mekân atmosferi sunar.

Öyküde kahvenin sapa bir yere konumlandırılması ve anlatıcının yaşadığı yerin küçük olarak tanımlanması, marjinalite literatüründe sıklıkla karşılaşılan mekânsal izolasyon ve merkezden uzaklaşma kavramlarına vurgu yapar. Eşitsiz gelişme kuramlarında belirtildiği gibi gelişim merkezlerinden uzakta yer alan, sınırlı ekonomik ve sosyal sermayeye sahip olan, kamusal hizmetlerin yetersiz olduğu bölgeler genellikle marjinal mekânlar şeklinde tanımlanır.¹⁹ Bu mekânlar yalnızca fiziksel uzaklıkla değil aynı zamanda toplumsal dışlanma ve sembolik görünmezlikle de karakterize edilir. Bourdieu'nun ifadesiyle, "mekân, habitusun ikamet ettiği görünmez bir toplumsal haritadır".²⁰ Anlatıcının bu haritanın kenarında ve dış çevresinde konumlanması hem bireysel yalnızlığını hem de toplumsal marjinalliğini derinleştirir.

Kahvenin önünde yapraklarını dökmüş iki söğüt ağacı ile birkaç kuru yaprakla direnmeye çalışan asma ağacı bulunur. Bunlar, okuyucuya yalnızca mevsimsel bir manzara sunmakla kalmaz aynı zamanda mekânın duygusal atmosferini ve toplumsal yapının derin ikiliklerini de sembolize eder. Söğüt ağaçlarında belirtilen iki sayısı, toplumu kadın ve erkek üzerinden cinsiyet kutuplarına ayıran geleneksel ikili düşünce yapısına göndermede bulunur. Bu ikilik hem biyolojik farklılıklara hem de bireylerin psikolojik ve toplumsal konumlarına da yön verir. Nitekim toplumsal cinsiyet ikiliği anlayışı, kadın ve erkeğin doğuştan farklı rollerle tanımlandığını ve bu ayrımın zamanla sabitlenerek bireylerin duygu ve davranışlarını da biçimlendirdiğini varsayar.²¹

Metinde söğüt ağacının geleneksel olarak ağıt, keder ve yasla ilişkilendirilmesi, toplumun bu iki cinsiyet figürüne yönelttiği baskıcı ve melankolik atmosferi güçlendirir. Asmanın ise yapraklarını henüz tamamen dökmemiş olması, anlatıcının yani modern aydının varoluşsal yalnızlığını ve toplumdaki direnç hâlini simgeler. Bu durum, Walter Benjamin'in tanımladığı "tanıklık melankolisi" kavramı ile açıklanabilir: Aydın birey, olup biteni görür ve acıyı hisseder fakat müdahale etme yetisinden yoksun bir konumdadır.²² Bu simgesel anlatı biçimi yalnızca bireysel bir ruh hâlini değil aynı zamanda kolektif düzeyde paylaşılan tarihsel ve kültürel hafıza

19 Heikki Jussila, Roser Majoral ve Chris C. Mutambirwa (ed.), *Marginality in Space – Past, Present and Future: Theoretical and Methodological Aspects of Cultural, Social and Economic Parameters of Marginal and Critical Regions*, Ashgate Publishing, Aldershot 1999, s. 13.

20 Pierre Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, çev. Richard Nice, Harvard University Press, Cambridge 1984, s. 122.

21 Umut Şah, "(Toplumsal) Cinsiyet İkiliğini Sorgulamak: Güncel Çalışmalar Ne Gösteriyor?", *Fe Dergi*, XVII/1, (2025), s. 178.

22 Walter Benjamin, *Illuminations*, s. 168.

biçimlerini de barındırır. *Toplumsal hafıza* kavramı bu kapsamda değerlendirilebilir. Kavram ilk kez Maurice Halbwachs tarafından sosyolojik bir çerçevede sistematik biçimde ele alınmış ancak tarihsel süreç içerisinde Platon’dan Aristoteles’e, Freud’dan Jung’a kadar birçok düşünür tarafından farklı boyutlarda tartışılmıştır.²³ Durkheim’in bireyüstü bir bilinç olarak tanımladığı kolektif hafıza, Halbwachs’ın teorisinin kuramsal temelini oluştururken; Marx, bu belleğin sınıf bilinci üzerinden tarihsel eşitsizlikleri kavrama biçimi olarak vurgulamıştır.²⁴ 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Jan Assmann, Paul Connerton, Michel Foucault ve Paul Ricoeur gibi düşünürler, hafıza meselesini kültürel temsil, söylem ve iktidar ilişkileriyle birlikte ele alarak çok disiplinli bir bakış açısı geliştirmişlerdir.²⁵

Gündelik hayatın kendiliğindenliğini temsil eden mahalle kahvesi, Sait Faik’in öyküsünde sıradanlaşmış sembolik bir sosyal uzam olarak işlenmiştir. Öykü boyunca mahalleli figürlerin kahveye sessizce gelip gidişleri, mekânın olağan ritmi ve gündelik yaşamın rutin akışını aksettiren genç karakterin buraya gelişi ise mekânın sembolik düzeninde bir kırılmaya sebep olur. Kahve kapısının güçlükle açılışı ve genç karakterin içeri girişi ile çöken sessizlik, toplumun mevcut yapısının sarsılması ve yeni gelen kuşaklara karşı duyulan tedirginliğin dışa vurumu olarak yorumlanabilir. Anlatıcının “O gelmeden evvel konuşmalar oluyorken o girince herkes susmuştu”²⁶ şeklindeki ifadesi, bu kırılmayı açıkça ortaya koymaktadır. Yaşanan süreç Hannah Arendt’in *Between Past and Future* (1961) adlı eserinde belirttiği gibi gençlerin toplumda öngörülemezlikleri sebebiyle görmezden gelinmesi ile açıklanabilir.²⁷ Genç birey, bu bağlamda hem toplumca görmezden gelinir hem de sembolik olarak dışlanmış olur. Bu dışlanma, sadece bireysel bir tepkinin ürünü değil; yapısal ve çok boyutlu bir sürecin de parçasıdır. Toplumsal dışlanma, bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel ya da siyasal alanlara katılımının çeşitli nedenlerle engellendiği, yoksulluktan farklı olarak sosyal ilişkilerden kopuş, kurumsal destek eksikliği ve hizmetlere erişim sorunlarıyla da tanımlanabilir.²⁸ Silver’in²⁹ ortaya koyduğu dayanışma, uzmanlaşma ve tekelci paradigmlar, dışlanmayı toplumsal bağların zayıflaması, sosyal hareketlilik engelleri ve statü grubu temelli dışlayıcılık boyutları çerçevesinde değerlendirir. Levitas’ın³⁰ yeniden dağıtım, ahlaki alt sınıf ve sosyal entegrasyon konularına dair görüşleri bu çok katmanlı yapının farklı ideolojik temeller üzerinden nasıl ele alındığını gösterir. Amartya Sen’in yapabilirlik yoksunluğu kavramı ise bireyin temel toplumsal işlevleri yerine getirememesinin

23 Çağla, 2007, s. 218; Anne Whitehead, *Memory: The New Critical Idiom*, Routledge, New York 2009, s. 25.

24 Emile Durkheim, *Toplumsal İşbölümü*, çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2006, s. 22.

25 Faruk Karaarslan, *Modern Dünyada Toplumsal Hafıza ve Dönüşümü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2014, s. 24.

26 Sait Faik Abasıyanık, *Mahalle Kahvesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2025, s. 15.

27 Hannah Arendt, *Between Past and Future*, s. 174.

28 Şafak Tartanoğlu, “Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası”, *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 42, (2010), s. 8.

29 Hilary Silver, “Reconceptualizing Social Disadvantage: Three Paradigms of Social Exclusion”, *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*, ed. Gerry Rodgers, Charles Gore ve José B. Figueiredo, International Institute for Labour Studies, Geneva 1995, s. 57-80.

30 Ruth Levitas, *The Inclusive Society: Social Exclusion and New Labour*, Palgrave Macmillan, New York 2005.

dışlanma sürecinin en belirgin sonucuna dönüştüğünü vurgular.³¹ Bu dışlanma biçimleri özellikle genç kuşakların toplumsal sahneye çıktıkları anlarda daha görünür hâle gelir. Mannheim'in³² kuşaklar kuramına göre nesiller yalnızca biyolojik zamanla değil tarihsel olaylar ve ortak deneyimlerle de şekillenen sosyal bir birim olarak ele alınmalıdır. Toplumsal dönüşümler sırasında ortaya çıkan bu kuşaklar hem yeni bir yaş grubunu hem de toplumsal bilgi ve kültürel anlatının da yeni taşıyıcılarını temsil eder. Böylece kuşaklar, değişimin öznesi, kolektif belleğin yeni üreticileri ve söz sahipleri olarak toplumsal düzen içerisinde kendilerine etkin bir yer edinirler.³³ Bu anlamda Sait Faik'in genç karakteri hem mekânsal hem de kuşak açısından dışlanan bir özne olarak toplumsal gerilimlerin odak noktasında konumlandırılmış, alegorik bir anlatı figürüdür.

Mekâna dair bir diğer önemli detay ise saat sembolüdür. Kahvehanede bulunan ve yüzü hep kahveciden tarafa dönük olan küçük, yuvarlak saat; zaman kontrolünün iktidarın elinde oluşunu ve toplumsal düzen içerisinde ötekileştirilen genç, aydın ve kadın gibi öznelere bu zamansal düzlemin dışında tutulduğunu sembolize eder. Öyle ki öykü boyunca saati tam olarak göremeyen ve mekânda ne kadar kaldığını kestiremeyen anlatıcı, saatin kendisine çevrildiği anlarda gerçeklikle yüzleşmeyle başlar. Öyküde aydın tipinin temsili olan ve Sait Faik'in sözünü emanet ederek okuyucusuna aslında kendisi olduğunu bildirdiği anlatıcının yaşadığı bu kısa "aydınlanma" anları; iktidarın temsili kahveci figürünün yeni bir konudan bahsetmesi ya da bir çay daha getirmesi gibi sıradan eylemlerle savuşturulur. Bu durum, aydın tipi olan anlatıcının bir anlık toplumsal uyanışını edilgen kılarak öyküdeki zaman kavramına varoluşsal bir hapisane işlevi kazandırır.

Kahvecinin mekân içindeki rolü de sosyolojik açıdan dikkat çekicidir. O, tam olarak bir taraf da değildir apolitik bir gözlemci de değildir. Kahveci, Butler'ın tanımıyla bir *toplumsal norm temsilcisidir* yani sessizliği organize eder, bakışları ile ortamı ve içindekileri yönlendirir, çay dağıtır ya da vermeyerek kişileri cezalandırır. Dolayısıyla kahveci, toplumun normatif yargılarının vücut bulmuş bir temsili olarak öyküdeki alegorik yapıyı güçlendiren sembolik bir anlatı unsurudur. Sait Faik, genç karaktere çay vermeyen ya da onun sorularını yanıtsız bırakan bu tip ile iktidarın birey üzerinde sessizlikle işleyen şiddet biçimini anlatı düzleminde kurgulaştırır ve metnin sosyolojik derinliğini artırır.³⁴ Kahvecinin benzer bir biçimde "eviniz yakınsa acele etmeyin" diyerek anlatıcıyı mekânda tutmak istemesi ise genç figürden farklı olarak aydın tipinin toplum tarafından henüz tam olarak dışlanmadığını ancak gözetim altında tutulduğunu da ima etmektedir.

Kahvehane betimlemesi için özenle belirginleştirilen sessizlik hâli, anlatıda gencin ön plana çıktığı anlarda değil ayrıca anlatıcının "kıza ne oldu?"³⁵ sorusunu sorduğu anda da tekrar eder.

31 Amartya Sen, *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*, Asian Development Bank, Social Development Papers No: 1, Manila 2000, s. 5.

32 Karl Mannheim, *Essays on the Sociology of Knowledge*, Oxford University Press, New York 1952.

33 Halil Çakır ve Ayşe Azman, "Sosyal Kuşaklar: Kuşaklar Sosyolojisinde Metodolojik Bir Açılım", *İmgelem*, VI/11, (2022), s. 335.

34 Judith Butler, *Giving an Account of Oneself*, s. 62.

35 Sait Faik Abasıyanık, *Mahalle Kahvesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2025, s. 17.

Bu durum, toplumun yalnızca genç nesli değil aynı zamanda onu sorgulayan aydın tipini de susturarak sindirmeye çalıştığının bir göstergesidir. Böylece sessizlik eylemi iki temel an ile kategorize edilebilir: İlki genç karakterin gelişi ile başlayan ve mekânın ortak kabulü olan kuşak sessizliğidir. İkincisi ise anlatıcının olaylara müdahil olma çabasıyla tetiklenen bir tür bilinç sessizliğidir. Her iki durumda da sessizlik, edebî anlatının sınırları içerisinde kolektif bir dışlama pratiği olarak yorumlanabilir.

“Mahalle Kahvesi” öyküsünde mekân yalnızca anlatının geçtiği bir yer değildir. Karakterlerin toplumsal pozisyonlarını, tanınma derecelerini ve dışlanma biçimlerini belirleyen aktif bir faildir. Sessizlik ise bu mekânın dili, iktidarın görünmez aracı ve toplumun içselleştirdiği baskı sisteminin işaretidir. Bu öykü özelinde mahalle kahvesi, Türk edebiyatında mekânsal dışlanmanın, kolektif hafızanın ve toplumsal iktidarın estetik ve sosyolojik olarak yoğunlaştığı alegorik bir uzamdır.

Anlatıcının Melankolik Aydın Figürü Olarak İnşası

“Mahalle Kahvesi”, toplum ve birey arasındaki çatışmayı melankolik bir aydın figürü üzerinden görünür kıldığı için önemli bir öyküdür. Anlatıcı yalnızca olaylara tanıklık eden nötr bir gözlemci değildir. Toplumsal değerlere karşı içsel hesaplaşmalar yaşar ve sosyal çürümeyi sezer fakat buna müdahale edemeyen bilinçli bir özne olarak inşa edilir. Walter Benjamin’in (1968) *melankoli* kavramı³⁶ çerçevesinde, bu anlatıcı ayrılmak isteyip de ayrılamayan figürdür; huzur arayışıyla çıktığı yolculuk, onu şehrin çeperinde yer alan bir kahvehaneye taşır. Anlatıcı bu yönelimi şöyle betimler: “Evimden çıkınca ortalığın sessizliğini, bu sessizliğe lapa lapa kar yağdığını görmüş, yürümek hevesine kapılmış; ana caddeleri, arkadaş tesadüflerini, malum kalabalık yolları bırakmış, karın daha tez, daha temiz biriktiği, insanların az geçtiği bir semte gitmek üzere تنها tramvaya atlamış, buraya gelmişim.”³⁷ Bunların sonucu olarak geldiği kahvehanede bulduğu şey ise dinginlik değil; toplumun bastırıldığı adaletsizlikler, suskunluklar ve görünmez hâle getirdiği bireylerdir.

Öyküde kar yağışıyla birlikte arınma umudu taşıyan anlatıcı, kahveye yaklaşıp alegorik anlatı mekânına dahil olmaya başladığı andan itibaren içsel bir kasırganın da içine doğru çekilir. Bu doğa betimlemeleri, anlatıcının içsel fırtınasının ve çaresizliğinin dışa vurumudur. Bu noktada Jung’un kolektif bilinçdışı kuramına dayanan mevsimsel arketipler devreye girer: Kar hem arınmanın hem de donukluğun hem temizlenmenin hem de ölümün simgesi olarak anlatıcının hem kaçış hem tıkanış hâlini temsil eder.³⁸

Toplumsal yapıların doğuşu, gelişimi ve çöküşünü, bu bireysel anlatının arka planında görmek mümkündür. Sosyolojik alan yazında çöküş, çoğu zaman değişim kadar ele alınmasa da her toplumsal formun kaderinde yer alan ortak bir aşamadır.³⁹ Nitekim “Mahalle Kahvesi”ndeki

36 Walter Benjamin, *Illuminations*.

37 Sait Faik Abasıyanık, *Mahalle Kahvesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2025, s. 13.

38 Friedad Fordham, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, çev. Ahmet Yalçınar, Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 41.

39 Emre Kongar, *Türk Toplum Bilimcileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2012, s. 445.

anlatıcı, bu toplumsal çöküşün tanığıdır. Kalabalıktan uzaklaşsa da çöküşün izlerinden uzaklaşamaz ve bu onu taşra mekânında da takip eder yani çöküş yalnızca fiziksel değil zihinsel ve kültürel bir boyut taşır. Kimi düşünürlerin özellikle Platon'un, tüm toplumsal değişimleri yozlaşma ve bozulma olarak görmesi⁴⁰ ya da Osmanlı toplumunu inceleyen bazı isimlerin değişimi "soysuzlaşma" (Barkan), "çürüme" (Kıvılcımlı) veya "bozulma" (Berkes) olarak tanımlaması da bu bakış açısını destekler.⁴¹

Bu anlatı düzleminde birey-toplum ilişkisi yalnızca bir uyum değil aynı zamanda bir gerilim ve direnç alanı olarak belirir. Faydacılık kuramı bireyi toplumsal yekûn içinde silikleştirirken "adalet olarak hakkaniyet" anlayışı, kişinin özgünlüğünü korur ve onu topluma karşı değil toplumla iç içe olarak uyumlamayı hedefler. Durkheim gibi işlevselci paradigmaya sahip kuramcılar bireyin toplum tarafından şekillendirildiğini savunurken Weber ve Giddens gibi etkileşimci düşünürler bireyi, toplumu dönüştüren aktif bir fail olarak görür.⁴² Sait Faik'in anlatıcısı ise her iki bakışın kesişiminde de yer alır. Öyle ki öyküde yer alan anlatıcı, toplumu gözlemleyerek anlamaya çalışan ama içinde bulunduğu yapıya da müdahil olamayan bir figürdür.

Anlatıcının aydın figürü olarak inşası yalnızca mekânsal bir kaçış ve atmosferle sınırlı değildir. Kendi iç sesine yöneldikçe daha da belirginleşen anlatıcının gözlemleri aktif, düşünceleri ise pasiftir. O; her şeyi görür ve betimler fakat susar. Bu suskunluk, anlatıcının kendiliğinden gerçekleşmez; toplumsal normların yarattığı bir çekingenlikten doğar. Nitekim genç karakterin babası olduğunu öğrendiği adam hakkında "Kıza ne oldu?"⁴³ sorusunu sorması, öyküde bir kırılma anıdır. Bu soru, anlatıcının içindeki aydının anlatı süresince olay akışına ilk ve son müdahale girişimidir. Ancak anlatıcının bu sorusu, toplum tarafından sorgulayıcı, makbul bir tutum olarak kabul görmez ve "rahatsız edici" bir merak olarak algılanır: "Tuhaf bir şey oldu. Birbirlerine bakmadan halleriyle bakar gibi yaptılar. Ses seda çıkmadı. Deminki sükûnun bir başka türüsü içine düştük."⁴⁴

Bu noktada anlatıcı hem dış dünyaya hem de kendi toplumuna yabancılaşır. Butler'ın (2005) tanımıyla, bu tür bir dışlama "söylem dışı bırakma" biçimidir ve anlatıcı artık konuşsa da duyulmayan, sorgulasa da susturulan bir figüre dönüştürülür.

Yaşanan suskunluk hâli, anlatıcı ile toplum arasındaki bir iletişim kopukluğundan fazlasıdır. Toplumsal aidiyetin reddi biçiminde çalışır. Anlatıcının mekândan ayrılmak istemesi ama ayrılamaması, kahvecinin "buradan daha iyi yer mi bulacaksın?" diyerek onu içeride tutması; ardından anlatıcının dışlanıp gitmesine sessizce onay verilmesi ise toplumun aydın bireye tanıdığı geçici toleransın yine toplum tarafından artık sonlandırıldığının göstergesidir. Tüm bu gerilimlerde anlatıcının ikilemi açıktır: O, toplumun dışında olmak ister ama aynı zamanda onun

40 Ejder Okumuş, *Toplumsal Çöküş Teorileri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2007, s. 212.

41 Fuat Ercan, *Kırsal Yapıda Toplumsal Değişme*, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 17.

42 F. Anayet Hossain ve Korban Ali, "Relation Between Individual and Society", *Open Journal of Social Sciences*, II/8, (2014), s. 130.

43 Sait Faik Abasıyanık, *Mahalle Kahvesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2025, s. 17.

44 Sait Faik Abasıyanık, *Mahalle Kahvesi*, s. 17.

acılarına da tanıklık etmek mecburiyetindedir. Sait Faik'in anlatısına göre Anadolu aydınının içinde bulunduğu cendere de bu aidiyet ve tanıklık ikilemi arasında şekillenmiştir.

Anlatıcının kahveciyle kurduğu ilişki, yaşanan gerilimin simgesel alanıdır. Kahveci, toplumsal normların taşıyıcısı, bir tür iktidar temsilcisidir. Anlatıcı ise bu iktidarın tanığıdır ancak ona hesap sorabilecek gücü yoktur. Kahveciyle son diyalogunda anlatıcının “Nedir bu Allah aşkına?” sorusu hem çaresizliğini hem de açıklama bekleyen ahlaki vicdanını dışa vurur. Ancak kahvecinin önlüğünü çözmeye çalışırken aniden yeniden bağlamaya karar vermesi de toplumsal erkin temsilcisi olmayı sürdürmek istemesi şeklinde okunabilir. Bu, Benjamin'in (1968) ifadesiyle “tarih karşısında suskun kalan yapının sürekliliğini” simgeler.

Anlatıcının genç karakterler ile olan ilişkisi üzerinden şekillenen kuşak farkı ve empati algısı da “Mahalle Kahvesi” adlı öykünün alt metinsel anlam örüntülerini kuvvetlendiren detaylar olarak okunabilir. Anlatıcı, genci anlamaya çalışır, ona bir çay ısmarlamak ister, onunla göz teması kurar ama yaptığı tüm bu girişimler, toplumsal normların sert duvarına çarparak engellenir. Genci anlayan tek kişi anlatıcıdır ancak bu anlayış onun da toplum dışına itilmesine sebep olur. Dolayısıyla öykünün sonunda mekân artık anlatıcı için de bir “dışlama aygıtı” konumuna dönüşür. “Kapıyı açtım. Çekip gittim. Kızın ne olduğunu öğrenemedim ama onu kahvecinin kötü hayattan çekip aldığını mı anladım nedir?”⁴⁵

Yukarıdaki cümle, anlatıcının dünyayı anlamlandırmaya çalışan ama her şeyin “muğlaklık” içinde kaldığı bir bilinç hâlinde olduğunu gösterir. Yaşanan durum, Benjamin'in “melankolik aydın” tanımının anlatı içerisindeki karşılığı olarak değerlendirilebilir. Anlatıcı, artık Benjamin'in de işaret ettiği tanıklık eden ama müdahale edemeyen, bilen ama çözemeyen, hissedilen ama çaresiz kalan bir bilincin temsilcisidir.⁴⁶

“Mahalle Kahvesi”nin anlatıcısı yalnızca olaylara tanıklık eden bir gözlemci değildir. Aynı zamanda toplumun normatif suskunluğu karşısında içsel olarak sarsılan fakat harekete geçemeyen melankolik bir aydın figürüdür. Onun içsel sorgulamaları, karla örtülü doğa manzarasıyla bütünleşen kaçış arzusu ve zamanla mekânın kendi üzerine kapanan yapısı, bireyin modern toplum karşısındaki kırılganlığını yansıtır. Anlatıcının toplumla ilişkisi ne tam bir aidiyet ne de radikal bir kopuştur. Bu ara konum, onu empatik ama edilgen bir tanık hâline getirmiştir. Sorduğu sorular, toplumun bastırdığı suçun ve yok saydığı öznelerin yüzeye çıkmasına neden olurken kendisini de dışlanmaya açık hâle getirir. Bu noktada anlatıcı, genç figürle kurgusal bir kader birliği kurmak mecburiyetinde kalır. İkisi de isimlendirilmemiş bir yalnızlığın, susturulmuş bir farkındalığın ve tanınmayan bir ötekiliğin taşıyıcıları olarak öyküde mahalle mağdurları hâline gelmişlerdir. Toplumun görünmeyen sınırları içerisinde yer bulamayan bu iki figür, sessizliğin hüküm sürdüğü kahvehane atmosferinde yalnızca birbirlerinin yankısı olabilmeyi başarmıştır.

45 Age., s. 18.

46 Walter Benjamin, *Tarih Kavramı Üzerine*, çev. Ahmet Cemal, Metis Yayınları, İstanbul 2009; Susan Buck-Morss, *The Dialectics of Seeing: Walter Benjamin and the Arcades Project*, MIT Press, Cambridge 1991; Löwy, Malcolm, *Fire Alarm: Reading Walter Benjamin's "On the Concept of History"*, Verso, London 2005.

Böylece öykü, yalnızca gençliğin değil aynı zamanda aydın bilincinin de toplum dışına itilme biçimini gözler önüne seren, suskun bir tanıklık trajedisine dönüşür.

Genç Figür: Tanınmamışlık, Yoksunluk ve Sessiz Yargı

Sait Faik'in "Mahalle Kahvesi" öyküsünde genç karakterin anlatıya dâhil oluşu hem fiziksel hem de simgesel düzeyde "öteki"nin temsili anlamına gelir. İsimsiz ve tanımsız bırakılan bu karakter, mekânsal düzenin yanında toplumsal normları da altüst eder. Onun kahveye adım atmasıyla mekâna sessizlik çöker ve bedensel tepkiler içe çekilir. Bu kırılma yalnızca bireyin varlığıyla değil o varlığın tanınmamasıyla açıklanır. Judith Butler'ın "abject subject" (dışlanan özne) kavramıyla tanımladığı gibi genç figür toplumun içinde ama aynı zamanda dışında, bastırılan ama görünmez olmayan bir tehdit olarak temsil edilir.⁴⁷ Ne isimle çağrılır ne de toplumsal olarak tanınır. Bu yokluk, aslında onun varlığının en keskin biçimidir.

Öyküde genç figür ilk kez karla örtülü bir beden olarak tasvir edilir. Kaşına, kirpiğine düşen kar taneleri onun henüz mekânın normlarına temas etmediğini ve dışarıdan geldiğini gösterir. "Beyaz bir ceket giymiş gibiydi" ifadesi, onun bir saflık hatta "melekî" bir masumiyetle yansıtıldığını düşündürür. Ancak mekâna girdiği anda bu saflık çözülür, yerini çizgili mintan, çengelli iğneyle tutturulmuş bir açıklık ve yıpranmış giysiler gibi bozulmuş, yarım kalmış imgelere bırakır. Michel Foucault'nun beden iktidar karşısındaki konumunu açıklarken geliştirdiği görüşler, öyküdeki karakter üzerinden işlenen bu dönüşümde işlevseldir. Foucault'ya göre beden, sadece biyolojik değildir. Disiplin, norm ve söylemin sürekli müdahalesine açık bir konumdur. Toplum, normdan sapmış bedenleri suçla, düşkünlükle ya da dışlanmışlıkla özdeşleştirir.⁴⁸ Gencin giysileri de yoksulluğun değil aynı zamanda bu dışlanmanın da görsel kayıtları gibi okunur. Çizgili mintan, neredeyse mahkûm üniformasını andırırken çengelli iğneyle tutturulmuş açıklık, birey ile toplum arasındaki geçici ve kırılğan bir ilişkiyi temsil eder. Bu doğrultuda Foucault'nun beden anlayışı, onu doğuştan gelen bir varlık olarak değil tarihsel, kültürel ve söylemsel kuvvetlerin izini taşıyan bir yapı olarak kavramsallaştırır. "Cinselliğin Tarihi" ve "Hapishanenin Doğuşu" eserlerinde bedenin dışsal söylemlerle şekillendiğini, içselleştirme yerine toplumsal normların beden üzerinden işlendiğini ileri sürer. Bu anlamda beden hem özdeşleşmenin aracı hem de iktidara direnişin potansiyel bir mekânıdır. Böylece beden kültürel olarak biçimlenen ve o biçimin üretildiği sahneye dönüşür.⁴⁹

Benzer şekilde Butler'ın kimlik kuramında da bireyin toplumsal kabul için bir kimliğe sahip olması gerektiği ancak bu kimliğin her zaman dışlayıcı bir yapıyla kurulduğu anlatılır.⁵⁰ Kimlik sabit değildir; sürekli olarak söylem aracılığıyla inşa edilir ve daima bir "öteki" yapıya ihtiyaç

47 Judith Butler, *Giving an Account of Oneself*, s. 38.

48 Michel Foucault, *Discipline and Punish*, s. 138.

49 Judith Butler, "Foucault ile Bedenin Tarihsel Kurgusunun Paradoksu", çev. Mehmet Demirkan, *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, I/1, (2020), s. 77.

50 Judith Butler, *Giving an Account of Oneself*, s. 27.

duyar.⁵¹ Özellikle toplumsal cinsiyet, bireyin toplum tarafından tanınabilmesinin ön koşuludur. Birey; cinsiyetli bir özne olarak toplumsal bilinç aracılığıyla geliştirilen bir kabul algısına sahip olma arzusundadır.⁵² Dolayısıyla kimlik algısı hem tanınmanın hem de dışlanmanın bir aracı hâline gelir. Bu yönüyle, “Mahalle Kahvesi” ’ndeki genç figür Foucault’nun norm-dışı beden ve Butler’ın tanınmayan özne teorisinin somutlaşmış bir anlatı örneğidir.

Genç figürün davranışları da toplum içindeki yerini belirler. Oturduğu yerde rahat edememesi, ayak ayak üstüne atıp sonra değiştirmesi ve korkak bakışlarla etrafı izlemesi şeklinde gerçekleştirdiği eylemler, bireysel bir tedirginliği gösterdiği gibi toplumun ona karşı olan tutumunun ve bir “imtihan heyeti” karşısında bulunuşunu akla getiren tavırlarının göstergeleri olarak yorumlanabilir. Bu durum, Arendt’in tanımladığı “kuşaklara yönelik tehdit algısı” kavramıyla açıklanabilir. Toplum, gencin yalnızca sözlerini değil bedenini ve oturuşunu da denetler. Bu nedenle genç, tüm hareketlerinde tetikte, tedirgin ve savunmasızdır.⁵³ Ayrıca kahvehanedeki suskunluk ortamı hem kahve sakinleri hem de anlatıcı tarafından da gözlemlenir. Anlatıcının şu cümlesi, toplumsal sessizliğin cinsiyetçi kodlarla nasıl meşrulaştırıldığını da ima eder:

“Neredeyse birinin, ya: “Şeytan geçti!” Yahut da: “Kız doğdu!” diyeceğini bekliyordum.”⁵⁴ Yaşanan sessizlik, tehlike (şeytan) ve arzu nesnesi (kız) olarak kurgulanmıştır. Genç karakterin sessizlikle karşılanması, onun cinsiyetle kodlanan bir tehdit kaynağı olarak algılandığı anlamına gelir. Bu durum aynı zamanda toplumun, tanınmayan bireyi kadınlaştırma ya da şeytanlaştırma yoluyla ötekileştirdiğini de gösterir. Sait Faik’in bu cümleyi ironik bir dille kullanması, yalnızca anlatıcı düzeyinde değil yazar düzeyinde de bu kodlara karşı bir farkındalık geliştirdiğini okuyucuya hatırlatır.

Genç karakterin toplumsal tanınma süreci, semboller ve sessizliğin yanı sıra reddedilme ve tehdit ile de şekillenir. Gelen haberci figürün “Ali Ağa seni çağırıyor, ama sabaha çıkmaz” sözleri, gencin babasının ölmek üzere olduğunu bildirir. Ancak daha sonra kahveci tarafından gelen yanıt kesin bir yargı cümlesidir: “Senin baban değil o.”

Yukarıdaki cümle, toplumsal erk tarafından bireyin aidiyetinin nasıl iptal edilebileceğini; yani bireyin ailevi, hukuki ve sembolik tanımlarının nasıl keyfi olarak yok sayılabileceğini anlatır. Butler’ın belirttiği gibi tanınma isimlendirme olmanın ötesinde bireyin hikâyesini anlatabilme hakkıdır.⁵⁵ Genç karakterin hikâyesi, başkaları tarafından yeniden yazılır: Kız kardeşini kötü yola düşürdüğü, babasını miras için ziyaret ettiği ve pişmanlık taşımadığı şeklindeki toplumsal yargılar, onun adına konuşurken onu sessizleşmeye mecbur bırakan toplumsal söylemlerdir. Genç figür konuşamaz çünkü onun yerine toplum zaten çoktan hüküm vermiştir.

51 Judith Butler, Ernesto Laclau ve Slavoj Žižek, *Olumsuzluk, Hegemonya ve Evrensellik*, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul 2009, s. 41.

52 Judith Butler, *Bela Bedenler*, çev. Can Candan ve Zeynep Talay, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 7.

53 Hannah Arendt, *Between Past and Future*, s. 173.

54 Sait Faik Abasıyanık, *Mahalle Kahvesi*, s. 15.

55 Judith Butler, *Giving an Account of Oneself*, s. 22.

Toplumsal varmış olduğu bu sessiz yargı, gencin mekândan ayrılmak istediği sahnede daha da belirgin kılınır. Kapının açılmaması, mekânın onu hapsedmek değil, dışarı atmamak için direnmesi şeklinde yorumlanabilir. Kahvecinin “Kapıda teyzenin oğlu bekliyor, gebertir seni!” ifadesi ise fiziksel şiddetin sembolik bir tehditten çok doğrudan bir yok etme arzusunun dışa vurumu şeklinde anlatı içinde ifade edilir. Genç figürün yüzündeki “iradesiz hatlar” kararsızlığını, “kendisini içeriye iten rüzgârı deler gibi gitmesi” ise toplumun ona çizdiği yazgıdan kaçma çabasını dramatik ve umutsuz bir biçimde açıklar.

“Mahalle Kahvesi” öyküsündeki genç figür, bireysel bir karakter değil toplumsal dışlama, söylemsel silinme ve simgesel yoksunluk üzerinden inşa edilmiş bir ötekileştirme örneğidir. Ortamdaki sessizlik, bakışların kaçırılması, adının söylenmemesi ve bedenine yansıyan giysi bozuklukları, bu karakterin hem fiziksel hem de simgesel olarak toplum dışına itildiğini gösterir. Öykü, Judith Butler’ın dışlama kuramı ve Michel Foucault’nun beden politikası üzerine geliştirdiği teorilerle birlikte değerlendirildiğinde, gencin yalnızca topluma ait olmayan biri değil aynı zamanda bu aidiyetsizliği bedenine kazınmış bir “sosyo-politik metin” olarak taşıdığı ortaya çıkar. Onun varlığı toplum için bir tehdittir çünkü tanınmayan ama görünen, konuşmayan ama gözleriyle soran bir figürdür. Bu nedenle toplum onunla temas etmez, onun adına konuşur ve onu suçlar. Genç karakterin karşılaştığı bu mutlak suskunluk hem bireysel bir dram hem de kolektif bir susma suçunun, görmezden gelme kültürünün ve sessizlikle işleyen bir iktidarın somut tezahürüdür. Böylece genç figür, anlatının ve toplumun en karanlık aynasında yankılanan isimsiz bir çılgılık olarak kalır. Bu çılgılığın duyulmaması ise onun kaybının yanı sıra onu görmezden gelen toplumun da ahlaki iflasının bir göstergesidir.

Toplumsal Erkin Temsili: Kahveci Tipi ve Sessiz İktidarın İşleyişi

Sait Faik’in “Mahalle Kahvesi” öyküsünde kahveci karakteri, yüzeyde sıradan bir esnaf gibi görünse de aslında modern toplumun disipliner yapısını içselleştirmiş ve normatif değerleri uygulayan bir mikro iktidar temsilcisi olarak ortaya çıkar. Michel Foucault’nun “disipliner iktidar” kavramı perspektifinden değerlendirildiğinde kahveci, mekânın işleyişini yöneten bir figür olmanın ötesinde kimin varlığının meşru sayılacağına karar veren ve davranışları dolaylı yollarla düzenleyen bir gözetim aracı konumundadır.⁵⁶ Genç karakterin kahveye girişiyle oluşan ani sessizlik, ona çay sunulmaması ve anlatıcıya karşı sergilenen mesafeli tavır, Foucault’nun iktidarın gözetim, disiplin ve norm üretme mekanizmalarına dair tanımının somut bir yansıması olarak okunabilir.⁵⁷ Bu çerçevede kahvecinin davranışları gündelik bir hizmetin sunulup sunulmaması meselesinden ziyade “normal” ve “anormal” olanın belirlenmesini sağlayan bir seçicilik sürecinin parçasıdır. Judith Butler’ın “önceden karar verilmiş dışlama” olarak tanımladığı toplumsal mekanizma burada devreye girer. Öyküde genç figür, yalnızca

56 Michel Foucault, *Discipline and Punish*, s. 218.

57 Recep Temir, *M. Foucault'un Disipliner İktidar Bağlamında Gizli Müfredat ve Disiplin Üzerine Bir Araştırma: Sait Sabri Ağaoğlu Anadolu Lisesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2013, s. 52-53.

farklı olduğu için değil aynı zamanda mevcut normlara potansiyel bir tehdit olarak algılandığı için dışlanır.⁵⁸ Bu dışlama, pasif bir reddediştten ziyade aktif bir “terbiye etme” ve sınır çizme pratiğidir. Bu çerçevede kahveci, Tutar’ın⁵⁹ “normalleştirici aktör” tanımına da uygun düşer. Bu aktörler, güçlerini kişisel niteliklerinden değil ait oldukları örgütsel yapının işleyiş mekanizmalarından alır. Davranışlarını sanki mutlak hakikatin temsilcileriymiş gibi dayatır. Bu anlayışta birey, “ham” bir varlık olarak görülür; o, şekillendirilmeli, eğitilmeli ve denetlenmelidir. Bireyin özgüveni, yaratıcılığı ve inisiyatif alma potansiyeli bastırılır. Onun yerine boyun eğen, zararsız ve sisteme entegre olmuş bir figür yaratılır. “Profesyonellik” ya da “oryantasyon” gibi kavramlarla meşrulaştırılan bu normleştirme süreci, bireyin hem bedeni hem de zihni üzerinde tam bir denetim kurmayı hedefler.

Foucault’ya göre⁶⁰ disiplinler iktidar, bedenleri faydalı ve itaatkâr kılmak amacıyla işler; bireyleri gözlemleyerek, sınıflandırarak ve sistemin taleplerine uygun hâle getirerek etkili olur. Okullar, hastaneler, hapishaneler ve kışlalar bu düzenin somutlaştığı kurumlardır. “Mahalle Kahvesi” ise bu kurumsal yapıların dışında kalan ancak benzer işlevler üstlenen gündelik bir mikro alan olarak gösterilir. Genç bireye çay sunulmaması ya da onunla herhangi bir temas kurulmaması, onu “anormal” ve “değersiz” olarak etiketleyerek “normal” kelimesinin sınırlarını yeniden tanımlar. Foucault’nun biyo-iktidar kavramı da bu çözümlemede önem taşır. Biyo-iktidar yalnızca bireysel bedenlerle değil aynı zamanda tüm nüfusla ilgilenir. Sağlık, doğurganlık ve temizlik gibi alanlarda yaşamı düzenleyen normlar üretir.⁶¹ Modern tıp, eğitim ve psikiyatri gibi bilgi alanları, normalin sınırlarını çizer ve bu hudutların dışında kalan bireyleri “dışlanabilir” kılar. Genç figür de bu çerçevede “anormal” olarak tanımlanır. Sessizlik, bakışlar ve hizmet reddi yoluyla sistemin görünmeyen disiplinine tabi tutulur. Foucault’ya göre bilgi ve iktidar arasında ayrılmaz bir ilişki vardır. Bilgi, iktidarın etkili olmasını sağlar, iktidar ise bilginin üretim sürecini yönlendirir.⁶² Bu bağlamda kahveci, modern toplumun bilgiye dayalı norm sistemlerinin bir uygulayıcısı hâline gelir. Cezanın fiziksel olmaktan çıkıp bireyin psikolojik olarak yönlendirilmesi, kahvecinin gence karşı takındığı tavırda görünür.⁶³ Böylece “Mahalle Kahvesi” öyküsünde sıradan bir kahvehane, bireylerin biçimlendirildiği, dışlandığı ve “uygun hâle” getirildiği bir iktidar sahasına dönüşür.

Kahvecinin iktidarla kurduğu ilişki davranışsal, görsel ve simgesel bir düzende de kuruludur. Özellikle ona ait olan önlük, bu temsilin anahtar sembollerinden biridir. Anlatıcının “Nedir bu Allah aşkına?” sorusuna kahvecinin “önlüğünü çıkarmaya uğraşıyor gibi” görünmesi, bir yandan bu sorgulayıcı soru karşısında rahatsız oluşunu gösterirken diğer yandan bu önlüğün mesleki değil

58 Judith Butler, *Giving an Account of Oneself*, s. 41.

59 Hasan Tutar, “Zihin Menajerliği Veya ‘Normleştirme İstasyonları’ Olarak Örgütler”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XIV/4, (2016), s. 95.

60 Michel Foucault, *Büyük Kapatılma*, çev. Işık Ergüden ve Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.

61 Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, yay. haz. Ferda Keskin, 6. bs., Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019, s. 16-17.

62 Martin Slaterry, *Sosyolojide Temel Fikirler*, yay. haz. Ümit Tatlıcan ve Gül Demiriz, 9. Bs., Sentez Yayınları, Ankara 2017, s. 55.

63 Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 19.

ideolojik bir ünvanı da üstünde taşıdığını düşündürür. Kahveci, bu önlüğü çıkarmaya çalışırken aslında görevinden, sorumluluğundan, normatif konumundan da sıyrılmak ister gibidir. Ancak bunu yapamaz; çünkü onun kimliğini tanımlayan şey, tam da bu simgesel otorite önlüğüdür. Nitekim “önlüğün bağlarını çözemez; yeniden bağlar.” Bu durum, Bourdieu’nun “simgesel şiddet” olarak adlandırdığı ve bireyin toplum tarafından hangi pozisyona yerleştirildiğini içselleştirerek sürdürdüğü iktidar biçiminin tam olarak karşılığıdır.⁶⁴

Kahveci figürü hem iktidarın uygulayıcısı hem de toplumun vicdanını bastıran sessizliğin düzenleyicisidir. Genç karakterin “babam değil mi?” sorusuna kahvecinin verdiği “senin baban değil o” yanıtı, doğrudan toplumsal karar mekanizmasının bir tezahürüdür. Bu cümlede ne şefkat ne empati ne de bir açıklama vardır. Cümle, kesin, kapanmış ve sorgulanamaz bir hüküm olarak okuyucuya sunulmuştur. Bu durum iktidarın kendi hükmünü doğal bir gerçeklik gibi sunma alışkanlığının anlatıya yansımaları olarak yorumlanabilir. Öyle ki Butler’ın deyimiyle, “*karar öncesi inşa edilmiş bir tanımazlık biçimi*” içerisinde bulunan genç figür; toplum tarafından hiçbir zaman tanınma şansı elde edememiş, edilgen bir öznedir. Toplumsal söylem, onun tanınmamasını doğal olarak kabul etmiş ve bu doğrultuda hüküm vermiştir.⁶⁵

Toplumsal erkin kahveci üzerinden görünür hâle geldiği bir başka an da anlatıcının yönelttiği “Kıza ne oldu?” sorusunun ardından yaşanan kolektif suskunluk ve bakışların kaçırılmasında saklıdır. Bu suskunluk, yalnızca genç karaktere karşı değil; anlatıcıya karşı da yöneltilen bir ötekileştirme biçimidir. Kahveci, sessizlik ile kurgulanmış bu ötekileştirme eyleminin merkezindedir. Bu andan itibaren anlatıcı da tıpkı genç figür gibi toplumun dışına itilir. Kahveci, anlatıcının “gidişini” engellemekten vazgeçmiştir. Öyle ki artık ona çay önermez, saati sormaz ya da göz temasına girmekten kaçınır. Mekân, artık anlatıcı için de sessizce kapanan bir kapı, toplumsal bir sınır hâline gelir.

Kahvecinin mekânla özdeşleşmiş kimliği hem içeriyle hem de dışarıyla kurduğu ilişkiyle anlam kazanır. Kapıda bekleyen “teyzenin oğlu” ifadesi, dışarıdaki şiddetin de iç mekânda konuşulmayan ama bilinen bir gerçek olarak varlık sürdürdüğünü gösterir. Kahveci, bu şiddeti yalnızca bildirir. Eylemi önlemeye çalışmaz ya da sorgulamada bulunmaz. Bu pasif aktarım biçimi, onu sadece bir gözlemci değil aynı zamanda toplumun şiddet içeren normlarını sessizlik içinde yeniden üreten bir figür hâline getirir. Kahveci böylece, Foucault’nun “gözetim” kavramında tanımladığı gibi müdahale etmeden yöneten, cezalandırmadan denetleyen ve konuşturmadan susturan bir iktidar tipolojisini temsil eder.

Öyküdeki kahveci figürü, sıradan bir esnaf tipi olmaktan çıkarak toplumun görünmeyen normatif yapısının, söylemsel iktidarın ve suskunlukla işleyen ahlaki düzenin taşıyıcısı hâline gelir. Onun davranışları, jestleri ve söylemleri, bireyleri tanıyan ya da dışlayan toplumsal mekanizmaların gündelik yaşam içindeki mikroskobik örneklerini oluşturur. Özellikle genç figüre çay sunulmaması, anlatıcının sorularını yanıtsız bırakması ve mekânın işleyişine dair

64 Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, s. 126.

65 Judith Butler, *Giving an Account of Oneself*, s. 22.

sessiz yönlendirmeleri, Butler’ın dışlama teorisi ve Foucault’nun disiplinler iktidar anlayışıyla tam bir örtüşme sergiler.

Kahvecinin önlüğü hem mesleki hem de simgesel bir otorite sembolüdür. Çözölmeye çalışılsa da yeniden bağlanan bir “sınıfsal görev bilinci”nin, normatif düzenin bedenleşmiş formu olarak anlatının son kısmında bilinçli bir biçimde ön plana çıkarılır. O, toplumun sessiz kalmakla yetinmeyen; sessizliği örgütleyen, yöneten ve gerekirse çerçeveleyen temsilcisidir. Bu nedenle “Mahalle Kahvesi”, sadece bireylerin değil toplumun kendini nasıl yönettiğinin, normatif sınırlarının nasıl belirlendiğinin ve kimlerin içeride, kimlerin dışarıda olduğunun nasıl tayin edildiğinin alegorik bir sahnesi hâline gelir. Kahveci bu sahnede, görünmeyen ama mutlak olan iktidarın suskun fakat baskın sesi ve temsilcisidir.

Sonuç

Sait Faik’in “Mahalle Kahvesi” adlı öyküsü, ilk bakışta sıradan bir kış akşamı betimlemesi gibi görünse de alt metninde mekân ve sessizlik etrafında örölen derin alegorik yapısıyla öykü yazınında çağdaşı olan diğer eserlerden ayırır. Öyküde, modern toplum yapısının genç kuşağa ve aydın figüre karşı takındığı dışlayıcı tavır ile suskunlukla örölen iktidar biçimleri güçlü bir anlatı evreniyle somutlaştırılır. Gerek anlatıcının yaşadığı içsel çatışmalar gerekse genç figürün toplumsal mekânda yer edinemeysi ve maruz kaldığı sosyal baskı; Honneth’in tanınma kuramı, Butler’ın dışlanma ve abject özne kavramı, Foucault’nun disiplinler iktidar teorisi ile Bourdieu’nun simgesel şiddet anlayışı gibi farklı kavramsal ve kuramsal görüşler ışığında değerlendirildiğinde, bu kısa öykünün çok katmanlı bir kurgusal sorgulama metni olduğu sonucuna varılır.

Öyküde genç birey figürü, toplumun merkezine alınmadığı gibi herhangi bir söylem alanına da dâhil edilmemiştir. Onun bir adı ya da bir söz hakkı bulunmamaktadır. Öyle ki kendisinin de bir üyesi olduğu kabul edilen toplum tarafından sessizlikle karşılaşması hem bireysel bir dramı hem de toplumsal düzenin genç nesil üzerinde kurduğu ötekileştirme ve cezalandırma pratiklerini de gözler önüne serer. Anlatı içerisinde genç figür yalnızca dışlanmakla kalmaz; aynı zamanda toplumun kendini yeniden üretme biçimi içinde bir tehdit ve sorun olarak algılanır. Ayakkabılarındaki yırtıklardan, gömleğindeki çizgilere, kazağındaki çengelli iğneden, takınmış olduğu hâl ve hareketlere kadar tüm fiziki betimlemeler, onun bu mekân için kabul edilebilir bir özne olmadığını okuyucuya aktarır. Bu yönüyle genç figürün somutlaştırıldığı fiziki beden ve temsili, toplumsal öteki kavramının hem taşıyıcısı hem de teşhircisi olarak yorumlanabilir.

Anlatıcı ise genç figürle empati kuran, onu anlamaya çalışan fakat sistemin dışında kalmamak adına bir süre bu suskunluğa göz yuman edilgen bir aydın tipi olarak sunulur. Sait Faik’in sözünü emanet ederek kurgusal bir iz düşün yaratmış olduğu anlatıcı ile genç figür arasında kurulan sessizlik bağı, toplumsal erk tarafından ötekileştirilen tüm özneler için bir tür kader ortaklığı anlatısı doğurmuştur. “Mahalle Kahvesi” böylece sadece bir mahalleyi ya da kahvehaneyi değil;

bir toplumun susarak yönettiği, dışlayarak koruduğu ve tanımayarak yok saydığı bütün bireyleri temsil eden bir simgesel mekâna dönüşür.

Öyküde kahveci ise bu sessiz düzenin normatif bekçisi olarak yer alır. Yaptıkları kadar yapmadıklarıyla da toplumun kolektif yargılarını yöneten, mekânı düzenleyen, kimlerin kabul edilip kimlerin dışlanacağını sezgisel biçimde belirleyen bu figür, toplumun gömülü iktidar biçimlerinin mikro temsilidir. Kahveci karakteri için kurgulanan önlük metaforu ile anlatı; ötekileştirilmiş genç ve edilgen aydın figürünün karşısına, toplumsal erkin kural ve kaidelerinin uygulanıp sürdürülebilmelerini kendisine görev edinmiş bir karşıt cephe açmıştır. Bu sayede anlatının toplumsal ikilikler üzerine kurulu gerçeklik algısı pekişir ve üzerine söz söylenecek bir edebî zenginliğe ulaşır.

Öykü sonunda genç karakterin gidişi gibi anlatıcının da mekânı terk etmesi, yalnızca fiziksel bir çıkışı değil, toplumsal aidiyetin iptalini ve norm dışı öznelerin sessizlik içinde yokluğa itilişini simgeler. Gençliğin tanınmadığı, anlatıcının sorularının cevapsız bırakıldığı, mekânın norm dışı figürleri sessizce elediği bu evrende, tek gerçeklik sessizliğin kendisidir. “Mahalle Kahvesi”, tam da bu nedenle, yalnızca bir mekân değil aynı zamanda tanıklığın, dışlanmanın ve unutkanlığın tarihsel belleğini taşıyan simgesel bir yapı anlatısı olarak değerlendirilebilir. Böylece öykü, Türk toplumunun gençlik algısına dair tarihsel ve kültürel bir yüzleşmeye çağrı niteliği kazanmaktadır. Bu çağrı hem edebî hem de sosyolojik, politik ve ahlaki bir sorumluluğu da beraberinde getirir. “Mahalle Kahvesi”; doğrudan konuşmak yerine bahçedeki iki ağaç, duvardaki bir saat, küçük bir çengelli iğne ve açılması, kapanmasından daha güç olan bir kapı gibi sembollerle, susarken hüküm veren bir sessizlik anlatısı olarak kaynamaya devam eder.

KAYNAKÇA

Abasıyanık, Sait Faik, “Mahalle Kahvesi”, *Yedigün*, 3, (03 Nisan 1948).

Abasıyanık, Sait Faik, *Mahalle Kahvesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2025.

Aktaş, Gözen Güner, “Anadolu’da Toplumsal Yaşamın Mekânsal İzleri”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, I/7, (2011), s. 55-68.

Benjamin, Walter, *Illuminations*, ed. Hannah Arendt, çev. Harry Zohn, Schocken Books, New York 1968.

Benjamin, Walter, *Tarih Kavramı Üzerine*, çev. Ahmet Cemal, Metis Yayınları, İstanbul 2009.

Bourdieu, Pierre, “Social Space and Symbolic Power”, *Sociological Theory*, VII/1, (1989), s. 14-25.

Bourdieu, Pierre, “Social Space and the Genesis of Appropriated Physical Space”, *International Journal of Urban & Regional Research*, XLII/1, (2018), s. 106-114.

Bourdieu, Pierre, “The Social Space and the Genesis of Groups”, *Theory and Society*, XIV/6, (1985), s. 723-744.

Bourdieu, Pierre, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, çev. Richard Nice, Harvard University Press, Cambridge 1984.

Bourdieu, Pierre, *The Logic of Practice*, çev. Richard Nice, Stanford University Press, Stanford 1990.

Buck-Morss, Susan, *The Dialectics of Seeing: Walter Benjamin and the Arcades Project*, MIT Press, Cambridge 1991.

- Butler, Judith, “Foucault ile Bedenin Tarihsel Kurgusunun Paradoksu”, çev. Mehmet Demirkan, *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, I/1, (2020), s. 76-80.
- Butler, Judith, *Bela Bedenler*, çev. Can Candan – Zeynep Talay, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Butler, Judith, Ernesto Laclau ve Slavoj Žižek, *Olumsuzluk, Hegemonya ve Evrensellik*, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul 2009.
- Butler, Judith, *Giving an Account of Oneself*, Fordham University Press, New York 2005.
- Çağla, Cengiz, “Bellek Üstüne Düşünmek”, *Cogito: Bellek Özel Sayısı*, 50, (2007), s. 217-231.
- Çakır, Halil ve Ayşe Azman, “Sosyal Kuşaklar: Kuşaklar Sosyolojisinde Metodolojik Bir Açılım”, *İmgelem*, VI/11, (2022), s. 331-350.
- Durkheim, Emile, *Toplumsal İşbölümü*, çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2006.
- Ercan, Fuat, *Kırsal Yapıda Toplumsal Değişme*, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.
- Fordham, Frieda, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, çev. Ahmet Yalçın, Say Yayınları, İstanbul 2015.
- Foucault, Michel, *Büyük Kapatılma*, çev. Işık Ergüden ve Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.
- Foucault, Michel, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, çev. Alan Sheridan, Vintage Books, New York 1975.
- Foucault, Michel, *Özne ve İktidar*, yay. haz. Ferda Keskin, 6. Bs., Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019.
- Gülhan, Sinan Tankut, “Toplumsal Mekân ve Düşünümsel Bir Kent Sosyolojisinin İnşası: Bourdieucülüğün Mekâna Müdahalesini Sorunsallaştırmak”, *İdealkent*, X/26, (2019), s. 83-127.
- Hannah Arendt, *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*, Penguin Books, London 1961, s. 174.
- Honneth, Axel, *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*, çev. J. Anderson, MIT Press, Cambridge 1992.
- Hossain, F. Anayet ve Korban Ali, “Relation Between Individual and Society”, *Open Journal of Social Sciences*, II/8, (2014), s. 130.
- Jussila, Heikki, Roser Majoral ve Chris C. Mutambirwa (ed.), *Marginality in Space – Past, Present and Future: Theoretical and Methodological Aspects of Cultural, Social and Economic Parameters of Marginal and Critical Regions*, Ashgate Publishing, Aldershot 1999.
- Kalpakçıoğlu, Fethi Naci, *Sait Faik’in Hikâyeciliği*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- Karaarslan, Faruk, *Modern Dünyada Toplumsal Hafıza ve Dönüşümü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2014.
- Kavaz, İbrahim, *Sait Faik Abasıyanık*, Şule Yayınları, İstanbul 2005.
- Kongar, Emre, *Türk Toplum Bilimcileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2012.
- Levitas, Ruth, *The Inclusive Society: Social Exclusion and New Labour*, Palgrave Macmillan, New York 2005.
- Löwy, Malcolm, *Fire Alarm: Reading Walter Benjamin’s “On the Concept of History”*, Verso, London 2005.
- Mannheim, Karl, *Essays on the Sociology of Knowledge*, Oxford University Press, New York 1952.
- Okumuş, Ejder, *Toplumsal Çöküş Teorileri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2007.
- Sen, Amartya, *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*, Asian Development Bank, Social Development Papers No: 1, Manila 2000.
- Silver, Hilary, “Reconceptualizing Social Disadvantage: Three Paradigms of Social Exclusion”, *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*, ed. Gerry Rodgers, Charles Gore ve José B. Figueiredo, International Institute for Labour Studies, Geneva 1995, s. 57-80.

- Slattery, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, yay. haz. Ümit Tatlıcan ve Gül Demiriz, 9. Bs., Sentez Yayınları, Ankara 2017.
- Şah, Umut, “(Toplumsal) Cinsiyet İkiliğini Sorgulamak: Güncel Çalışmalar Ne Gösteriyor?”, *Fe Dergi*, XVII/1, (2025), s. 179-210.
- Şahin, Veysel, “Ötekileşen Küçük Adam”, *Ada*, S. 6, (2006), s. 47-51.
- Tartanoğlu, Şafak, “Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası”, *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 42, (2010), s. 1-13.
- Temir, Recep, *M. Foucault'un Disipliner İktidar Bağlamında Gizli Müfredat ve Disiplin Üzerine Bir Araştırma: Sait Sabri Ağaoğlu Anadolu Lisesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2013.
- Tutar, Hasan, “Zihin Menajerliği Veya ‘Normalleştirme İstasyonları’ Olarak Örgütler”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XIV/4, (2016), s. 94-107.
- Whitehead, Anne, *Memory: The New Critical Idiom*, Routledge, New York 2009.

THE PROCESS OF SOCIAL RECOGNITION AND OTHERING OF YOUTH: SAIT FAİK'S *MAHALLE KAHVESİ*

Emre YOLCU*

This study offers an interdisciplinary analysis of Sait Faik Abasıyanık's 1948 short story Mahalle Kahvesi (The Neighborhood Coffeehouse), focusing on the processes of social recognition and exclusion of youth within the framework of spatial sociology, discourse theory, and the sociology of literature. Although the story appears to depict an uneventful winter evening in a quiet neighborhood coffeehouse, it reveals a multilayered allegorical structure that portrays mechanisms of social marginalization and symbolic violence. Through a narrative deeply rooted in silence, observation, and symbolic space, the story demonstrates how power and exclusion are reproduced in everyday spaces.

The central figure of the young man, whose name is never mentioned and who remains voiceless throughout the story, embodies Judith Butler's concept of the abject subject. He is not simply an individual outsider but a symbolic representation of the socially excluded: one whose identity is constructed entirely through the discourses of others. The town's people assign him a history, pass judgment, and define his morality in absentia, leaving him with no room for narrative self-representation. Michel Foucault's theory of disciplinary power and the politics of the body further illuminate how the character's physical appearance—his worn-out shoes, pinned sweater, and striped shirt—become signs of norm violation, thus subjecting him to symbolic punishment and social invisibility.

The coffeehouse itself is not merely a backdrop but an ideological space in Pierre Bourdieu's terms—where habitus and symbolic violence are enacted through everyday practices. The coffeehouse determines who belongs, who remains silent, and who is excluded. The figure of the coffeehouse keeper plays a key role in this spatial regime: he distributes tea selectively, avoids eye contact, and refrains from direct intervention, embodying a form of silent power. His actions represent what Foucault described as the internalization of norms that govern behavior not through coercion but through passive compliance and routinized surveillance.

The narrator, constructed as a melancholic intellectual in the sense articulated by Walter Benjamin, occupies a liminal position. He observes injustice, sympathizes with the youth, and experiences a moment of moral awakening when he asks, "What happened to the girl?"

* Asst. Prof., Department of Caucasian Languages and Literature, Faculty of Science and Letters, Kafkas University, Kars / Türkiye, emreyolcu@kafkas.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3419-2701

However, this question is met with a suffocating collective silence, reflecting society's aversion to inquiry and disruption. His eventual departure from the coffeehouse marks not only a physical exit but also the symbolic severance of social belonging. His empathy becomes grounds for his own exclusion, turning the narrative into a shared tale of marginalization between the youth and the intellectual.

Axel Honneth's theory of recognition provides a conceptual framework for understanding the exclusion faced by the young character. According to Honneth, individuals become socially legible and morally entitled subjects only when recognized through love, rights, and social esteem. In *Mahalle Kahvesi*, the youth is denied all three forms of recognition. He is not loved, not legally acknowledged, and not perceived as socially valuable. His exclusion is total, rendering him an unrecognizable figure in both legal and symbolic domains.

In addition to the narrative elements, the story employs symbolic imagery—such as the weeping willows, snowfall, a round clock facing the coffeehouse keeper, and a stubbornly closed door—to deepen its allegorical dimensions. These symbols, read through Carl Jung's archetypal theory, reinforce the emotional and sociological atmospheres of the narrative. The willows evoke mourning and sorrow, the snow implies both purity and isolation, and the clock signifies control over time as a disciplinary tool. The door that resists being opened for the young man at the end of the story serves as a metaphor for the rigidity of social boundaries.

Ultimately, *Mahalle Kahvesi* is not merely a short story but a powerful critique of the silent mechanisms through which Turkish society disciplines its youth and intellectuals. The coffeehouse becomes a symbolic site of regulated speech, invisible norms, and passive violence. Silence functions not as a lack of speech but as a strategic tool of exclusion. Both the young man and the narrator are silenced—not through censorship or force but through the soft violence of social indifference and implicit judgment.

The study concludes that Sait Faik's story transcends its literary function and becomes a sociological text that interrogates the ethical, political, and cultural structures of modern Turkish society. The exclusionary practices depicted in the coffeehouse mirror broader patterns of social rejection, generational tension, and the failure of recognition. In this way, *Mahalle Kahvesi* offers not only an aesthetic experience but also a call for critical reflection on the ways in which societies categorize, silence, and expel those who do not conform to dominant norms.

By synthesizing theoretical insights from Honneth, Butler, Foucault, and Bourdieu, the study reveals *Mahalle Kahvesi* as a compelling example of how literature can engage with sociological questions of identity, power, and spatial control. The story's minimalist setting, symbolic imagery, and subdued narrative voice contribute to an emotionally resonant and intellectually rich depiction of marginalization. The coffeehouse, thus, emerges as a microcosm of the larger social order—a place where inclusion and exclusion are quietly orchestrated, and where silence becomes the final verdict.